Εργαλεία Πολιτικής και πολιτικές προτεραιότητες για την συσχέτιση εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την τρέχουσα δεκαετία

Νίκος Παπαδάκης

Προοιμιακές επισημάνσεις

«Σε μια εποχή όμως, όπως η σημερινή που τη χαρακτηρίζουν οι ραγδαίες όσο και ριζοσπαστικές αλλαγές, ολιγωρία στην αναγνώριση της βιοτικής σχέσης εκπαίδευσης και κοινωνίας δεν αποτελεί απλή παράλειψη, αλλά συνιστά ασύγγνωστη πλάνη.»

(Δημήτρης Ματθαίου 2001: 435)

Μετά την εκκίνηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση (με ορόσημο το 1995, οπότε και δημοσιοποιείται η σχετική Λευκή Βίβλος – βλ. European Commission 1995) κι ειδικότερα μετά τη μορφοποίηση της, με το Work Programme "Education & Training 2010" (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2007: 755-780) στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας (στο εξής ΣτΛ), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν αποτιμήσεις της συγκεκριμένης στρατηγικής, οι οποίες ακολούθησαν τη λήξη της ΣτΛ. Για παράδειγμα, σε μια αποτίμησή της η Gameiro (2011) καταλήγει σε μια σειρά από σημαντικές διαπιστώσεις, που επιβεβαιώνονται από άλλες έρευνες.

- *Χαμηλή ελκυστικότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης:* όντως το 2009 το 90% των 17 χρόνων παράμεναν στην εκπαί-

δευση, 79% της ηλικιακής ομάδας είχε ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ μέσα στην δεκαετία η συμμετοχή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε κατά 22%, ενώ η δαπάνη ανά φοιτητή αυξήθηκε κατά 16% σε τρέχουσες τιμές (βλ. Ranguelov 2011 & Eurydice 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2010 υπήρχαν 19.800.000 φοιτητές ανώτατης εκπαίδευσης στην Ε.Ε., ενώ την ίδια χρονιά αποφοίτησαν περίπου 4.400.000 από Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, εκ των οποίων το 60,1% ήταν γυναίκες (βλ. Eurostat 2013: 54-55). Ωστόσο σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου, με τη λήξη της ΣτΛ, φάνηκε ότι μόνο 27% των νέων 15- 24 θα σύστηναν την VET σε ομηλίκους τους (2011 Eurobarometer on attitudes towards VET http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_369_en.pdf). Επιπρόσθετα 1 στους 5 απόφοιτους Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης ήταν ήδη overqualified για τη δουλειά τους (βλ. Eurydice 2012: 11). Σήμερα η κατάσταση έχει χειροτερέψει, με έναν στους 4 εργαζόμενους αποφοίτους Τριτοβάθμιας μεταξύ 20 και 34 να εργάζεται σε θέσεις εργασίας που δεν απαιτούν καν πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (βλ. European Commission 2014a: 68).

- *Αύξηση της νεανικής ανεργίας (ακόμα και στους πτυχιούχους) και ένταση της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων:* Όντως η κατάσταση αυτή αποτυπώνεται εμφατικά στον δείκτη ανεργίας των νέων, όπου το σχετικό ποσοστό σημείωσε κατακόρυφη αύξηση (σε ορισμένα κράτη-μέλη στο διπλάσιο ή και στο τριπλάσιο σε σχέση με προηγούμενα έτη). Αγγίξε μεσούσης της κρίσης (το 2011) το 21%, το οποίο αντιστοιχούσε σε 5,5 εκατομμύρια νέους στην ΕΕ, δηλαδή κατά 1,5 εκατομμύριο περισσότερους συγκριτικά με το 2007 (βλ. Eurofound 2012: 1). Έφτασε σε ιστορικό υψηλό τον Φεβρουάριο του 2013 (23,5%), ενώ σημείωσε μια μικρή πτώση τον Αύγουστο του 2014 καθώς ήταν 21,6% (22,6% άνδρες και 20,6% γυναίκες) που αντιστοιχεί σε 5,7 εκατομμύρια νέους, με τους πρόωρα διαρρέοντες από το εκπαιδευτικό σύστημα να αντιμετωπίζουν τον υψηλότερο κίνδυνο ανεργίας (βλ. Eurostat 2014: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/euroindicators/labour_market/main_tables). Αξίζει να σημειωθεί ότι α) υπολογίζεται ότι το 32,4% των νέων που είναι άνεργοι είναι μακροχρόνιοι άνεργοι, γεγονός που επιβαρύνει ακόμα περισσότερο τη θέση τους (βλ. European Commission 2013: 3) καθώς η αποσυνάρτηση από την αγορά εργασίας αποκρυσταλλώνεται σε διαθρωτικό πρόβλημα και β) πριν την κρίση το ποσοστό

των νέων ανέργων ήταν μόλις 12,1% (βλ. House of Lords, European Union Committee 2014: 9).

- *Χαμηλή συμμετοχή στη ΔΒΜ κι ειδικά σε ότι αφορά τις κατεξοχήν ομάδες- στόχους της:* Όντως σύμφωνα με το progress report του 2011 (βλ European Commission 2011a), οι ομάδες οι οποίες αξιοποίησαν κυρίως τις ευκαιρίες της ΔΒΜ ήταν άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, εργαζόμενοι γενικά και κυρίως εργαζόμενοι στο Δημόσιο Τομέα.

Προφανώς τα πράγματα δεν εξελίχθησαν, όπως αναμενόταν. Ειδικά μάλιστα να ληφθεί υπόψη ότι οι Αρχηγοί των Κ-Μ της Ε.Ε. έθεσαν, στη Λισσαβόνα το 2000, το (μάλλον μαξιμαλιστικό) στόχο η Ευρώπη *«να γίνει (μέχρι τη 2010) η πιο ανταγωνιστική και δυναμική βασιζόμενη στη γνώση οικονομία στον κόσμο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»* (European Council 2000: 3), εγκαινιάζοντας ένα φιλόδοξο όσο και πρωτοφανές εγχείρημα ενοποίησης των δημόσιων πολιτικών στην γηραιά Ήπειρο. Και γι αυτό προφανώς ευθύνεται η Κρίση, όχι όμως μόνο η Κρίση. Ας μην ξεχνάμε ότι ήδη πριν την κρίση είχε καταστεί σαφές ότι η ΣτΛ δεν θα επιτύγχανε τους στόχους της (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2007/2008: 169-193 και Παπαδάκης 2009b: 169-174).

Ας πάρουμε τα πράγματα όμως από την αρχή.

1. Εισαγωγικά: η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την σχέση τους με την απασχόληση

Αναντίλεκτα, η εξέλιξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την εκπαίδευση και την κατάρτιση δεν μπορεί να ειδωθεί ξέχωρα από την ενωσιακή διαδικασία (τις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δηλαδή) καθώς επίσης και από τις αλλεπάλληλες εξελίξεις και αλλαγές που συνέβησαν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα παγκοσμίως, τους μετασχηματισμούς στην πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων (βλ. Murphy 2005: 112-134), τις καταιγιστικές και πολυδιάστατες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε κοινωνία και οικονομία όσο και τις εκβολές αυτών στο πλέγμα των δημόσιων πολιτικών (βλ. αναλυτικά Papadakis & Drakaki 2015: 171-185 και Papadakis 2016). Ήδη από τη δεκαετία του '90, το πρόταγμα της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας και για την ακρίβεια

της ανάκτησης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (βλ. αναλυτικότερα Papadakis 1998: 11-51, Tsoukalis 1993: 48 όπ. αναφ. στο Murphy 2005: 124-125 και Green 2005) σε συνδυασμό με την ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος της διαπιστωμένης αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων μεταξύ της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας, όσο και ο προσανατολισμός στην οικονομία της γνώσης, φάνηκαν να επιβάλλουν τη διαμόρφωση νέων στόχων, πλαισίου και εργαλείων πολιτικής (βλ. Murphy 2005: 130-131, Παπαδάκης 2007/2008b: 365-386, Παπαδάκης 2007: 755-780).

Με την είσοδο στη δεκαετία του 2000, το πραγματικό πρόταγμα στο οποίο σφαιρωνόταν το εγχείρημα διαμόρφωσης μιας κοινής εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ε.Ε. ήταν η συμβολή της εκπαίδευσης στην ένταση της ανταγωνιστικότητας, που μοιραία οδήγησε στην κατίσχυση της οικονομικής ορθολογικότητας στη συγκεκριμένη δημόσια πολιτική (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2015 και Παπαδάκης & Δρακάκη 2015: 529 & 531). Άλλωστε, όπως είχε ήδη επισημάνει στην αρχή της δεκαετίας του '90 ο Schink (1993: 175), «οι οικονομικοί στόχοι φαίνεται περισσότερο από ποτέ να είναι η κινητήρια δύναμη πίσω από τις πολιτικές της ΕΕ στην εκπαίδευση και την κατάρτιση». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η επαν-ανακάλυψη της Δια- Βίου Μάθησης σε μια καθολική πλέον εκδοχή (βλ. Pepin 2007: 121-132, Cort 2009: 87-107 και Papadakis & Drakaki 2015: 172) και τελικά «*η στροφή στη Διά Βίου Μάθηση (λόγω και της πολυεπίπεδης λειτουργίας της – βλ. Aspin & Chapman, 2000: 17) και για την ακρίβεια σε μια νέα εκδοχή της ΔΒΜ (με έμφαση στην προσέγγιση του reskilling) έδειχνε πλέον αναγκαία και κυρίως απολύτως αναπόφευκτη. Εξίσου σημαντική έδειχνε και η υπερεθνικοποίηση της σχετικής πολιτικής, σύστοιχη άλλωστε με την διεθνοποίηση της πολιτικής οικονομίας. Η Διά Βίου Μάθηση, έχοντας πλέον τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως πολιτική και επιχειρησιακή «ομπρέλα» των πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης (άρα ευνοώντας πλέον μια top-down υπερεθνική στρατηγική και θεματοποιώντας νέες κεντρικές περιεχομενικές σημασίες όπως η απασχολησιμότητα, η προσαρμοστικότητα και η ευελιξία –βλ. Ε.C. 2001–), μπορούσε να ανασυγκροτήσει το μεταρρυθμιστικό σώμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2007/2008: 171-172 και Papadakis & Tsakanika, 2006: 289-297)*» (Παπαδάκης & Δρακάκη 2015: 529-530)

Πιο συγκεκριμένα, η πρόθεση για μεγαλύτερη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης αποτυπώθηκε ευκρινώς στις διαδικασίες που ακολούθησαν την εκκίνηση της ΣτΛ και συγκεκριμένα στο Work Programme "Education & Training 2010". Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η ίδια η ΣτΛ είχε καταστατικά αυτουπονομευτεί εξαρχής, λόγω της σχεδόν

μονολογικής επικυριαρχίας της οικονομικής ορθολογικότητας στην πολιτική για την εκπαίδευση και κατάρτιση («economically driven education agenda», με όρους West/ 2012: 13) και συνακόλουθα την κατίσχυσης της οικονομικής αναφορικότητας στην τροπικότητα της σχετικής στρατηγικής σε συνδυασμό με την σχεδόν εμμονική (με όρους Krugman) αναγωγή των βασικών πολιτικών προτεραιοτήτων στην ανταγωνιστικότητα. Επακόλουθο όλων αυτών (και φυσικά της μεγάλης Ύφεσης, που ξεκίνησε πριν τη λήξη της ΣτΛ) ήταν να μην επιτευχθούν πλήρως οι στόχοι που είχαν τεθεί σε σχέση με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη διά βίου μάθηση (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2009, Παπαδάκης 2011, Παπαδάκης 2016, Παπαδάκης & Δρακάκη 2015 και Πίνακας 1).

Είναι χαρακτηριστικό ότι η ΣτΛ πέτυχε τους στόχους τους μόνο σε έναν εκ των πέντε τομέων προτεραιότητας (συγκεκριμένα σε ότι αφορά την αύξηση των ποσοστών των αποφοίτων στα Μαθηματικά, στις Θετικές Επιστήμες και στην Τεχνολογία/ MST graduates), όπως αυτοί καθορίστηκαν από τους σχετικούς benchmarks (βλ. European Commission 2011a: 12-16, Papadakis 2009: 29- 38 και Papadakis & Drakaki 2015: 175- για μια αποτίμηση της ΣτΛ βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2016: 66-68).

Πίνακας 1: Η πρόοδος των Κ-Μ της Ε.Ε. αναφορικά με τις προτεραιότητες της ΣτΛ (2000-2010)

Πεδία προτεραιότητας της ΣτΛ	**Τιμές-στόχοι για το 2010**	**Ευρωπαϊκός Μ.Ο. το 2010**
1. Πρόωρα διαρρέοντες	Λιγότερο από 10%	14.4%
2. Low achievers στην ικανότητα της ανάγνωσης	17% (μείωση τουλάχιστον κατά 20%)	20%
3. Ολοκλήρωση της Ανώτερης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	85% (τουλάχιστον)	78,6%
4. Συμμετοχή στη ΔΒΜ	12,5%	9,3%
5. Απόφοιτοι στα Μαθηματικά, Θετικές Επιστήμες και Τεχνολογία (MST)	Αύξηση κατά 15%	Αύξηση κατά 37,6%

Πηγή: European Commission 2011a: 11 και 12-16.

2. Η EU2020 και η νέα στρατηγική για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση

Η «διάδοχη» κατάσταση της ΣτΛ, δηλαδή η EU2020, σχεδιάστηκε ήδη πριν ολοκληρωθεί η ΣτΛ (το 2009) και θεωρήθηκε εξαρχής συγκροτησιακή συνιστώσα του EU Recovery Plan (βλ. Παπαδάκης 2009a: 171 και Παπαδάκης 2016: 68).

Αν και διατηρεί σε μεγάλο βαθμό τη μεθοδολογική κληρονομιά της ΣτΛ (βασικά εργαλεία πολιτικής όπως το benchmarking, ανοικτή μέθοδος συντονισμού και εδραίωση του evidence-based policy making- βλ. Παπαδάκης 2009: 172) όπως και την έμφαση στην απασχολησιμότητα (βλ. Papadakis & Drakaki 2015: 181), μέσω της ανάπτυξης ενός πολυπαραμετρικού δείκτη για την συσχέτιση εκπαίδευσης και απασχολησιμότητας (βλ. αναλυτικά European Commission 2011a: 10, 56, 59, 70-76, Papadakis & Drakaki 2015: 180, Παπαδάκης 2016: 70 -71), η EU2020 εμφάνισε εξαρχής σοβαρές διαφοροποιήσεις:

1. Τέθηκε σε εφαρμογή ένα νέο εργαλείο πολιτικής, το Joint Assessment Framework (JAF) για τον βέλτιστο συντονισμό και την παρακολούθηση των μείζονων δημόσιων πολιτικών που σχετίζονται με το ανθρώπινο δυναμικό (Παπαδάκης 2015: 14, Παπαδάκης 2016: 68- 69).
2. 2 από τα 5 κριτήρια αναφοράς της ευρωπαϊκής στρατηγικής που καθορίζουν τις πραγματικές πολιτικές προτεραιότητες για τη δεκαετία, που διανύουμε, άλλαξαν πλήρως, ενώ και στα τρεις εναπομείναντα μετασχηματίστηκε είτε το περιεχόμενο είτε η ποσοτική διάσταση (βλ. Παπαδάκης 2011: 933, Παπαδάκης 2016: 69 και Παπαδάκης & Δρακάκη 2015: 532).

Ειδικότερα, οι δύο νέοι δείκτες- κριτήρια αναφοράς αφορούν (βλ. αναλυτικά European Commission 2009: 14, Παπαδάκης 2011: 933 και Παπαδάκης 2016: 69):

- Στην συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση, που αντικαθιστά τον δείκτη για τους αποφοίτους στις θετικές επιστήμες. Η τιμή- στόχος για το 2020 προσδιορίζεται στο 95% του πληθυσμού των παιδιών από την ηλικία των 4 ετών έως το έτος έναρξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Στην συμμετοχή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, που αντικαθιστά τον αντίστοιχο δείκτη για την ανώτερη Δευτεροβάθμια. Προσδιορίζεται ως στόχος για το 2020 το 40% του πληθυσμού ηλικίας 30-34 χρονών.

Επίσης, ένα νέο κριτήριο αναφοράς (employment rate of recent graduates) προστέθηκε (το 2011) και αφορά στο ποσοστό απασχόλησης των «πρόσφατων» πτυχιούχων, με την τιμή στόχο για το 2020 να διαμορφώνεται στο 82% (βλ. European Commission 2014a: 18-20 και European Commission 2015: 67-68).

Οι βασικές πολιτικές προτεραιότητες της EU2020 «*που κωδικοποιούνται στις προαναφερθείσες τιμές-στόχους ακολουθούνται από 17 σχετικούς δείκτες (core indicators) με έμφαση μεταξύ άλλων να δίδεται σε δείκτες, οι οποίοι αφορούν στις δεξιότητες των ενηλίκων (PIAAC), στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, στην ειδική αγωγή (βλ. αναλυτικά European Commission 2011a) και στις βασικές ικανότητες*» (Παπαδάκης 2016: 70).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, για πρώτη φορά, δυο εκ των βασικών δεικτών-προτεραιοτήτων περιλαμβάνονται στην κεντρική ατζέντα της EU 2020 (headline targets – βλ. σχετικά Παπαδάκης 2016: 69). Πρόκειται για το δείκτη που αφορά στη διαρροή από την εκπαίδευση και την κατάρτιση και το δείκτη, που αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (βλ. European Commission 2010a: 5 και European Commission 2011a: 7). Τα ευρήματα του Education & Training Monitor 2015 δείχνουν ότι η επίτευξη των στόχων της EU2020 για την εκπαίδευση και κατάρτιση είναι ιδιαίτερα πιθανή στους τομείς προτεραιότητας που σχετίζονται με την αύξηση του ποσοστού των αποφοίτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και την αύξηση συμμετοχής στην προσχολική εκπαίδευση (πράγμα που ήδη ήταν φανερό και νωρίτερα – βλ. και Παπαδάκης & Δρακάκη 2014: 64), πλην όμως είναι πολύ δύσκολη στους αντίστοιχους τομείς που αφορούν στη μείωση της διαρροής σε εκπαίδευση και κατάρτιση, στη μείωση των low achievers στις βασικές ικανότητες, στην αύξηση της συμμετοχής στη ΔΒΜ και στην αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των high-skilled (βλ. European Commission 2015: 4, 32-34, 39, 42, 48- 52, 67-68, 78, 83 και Papadakis 2016: 21-25).

3. Απασχόληση, νεανική ανεργία και εκπαίδευση-κατάρτιση

Η επιβάρυνση της κατάστασης των πραγμάτων αναφορικά με την νεανική ανεργία όσο και η αύξηση των ποσοστών των Neets (νέοι 15-24 ετών, οι οποίοι βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης- βλ. αναλυτικότερα Παπαδάκης 2013: 15-75) εν μέσω κρίσης (βλ. Eurofound 2012: 1 & 23, Papadakis, Kyridis, Papargyris 2015: 45 και Kotroyannos et al 2015: 271), καθιστούν ερμηνεύσιμη την προτεραιοποίηση του δείκτη της

Απασχολησιμότητας και της άμεσης συσχέτισης του με την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση (βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2009: 4, European Commission, 2010b: 16-17, European Commission 2011a: 10, 56, 59 & 70-76, European Commission 2011b: 1-2). Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε ότι «*η εφαρμογή της δεύτερης φάσης υλοποίησης της ευρωπαϊκής συνεργασίας στα πεδία της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ξεκινά πολύ πιο συγκροτημένα και μεθοδικά (Δρακάκη, 2015) στοχεύοντας, κυρίως, στην μείωση των ποσοστών της νεανικής ανεργίας και της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των πολιτών, στη βάση, μεταξύ άλλων, τεσσάρων πεδίων/κατευθύνσεων με μακροοικονομικά οφέλη. Για τα τελευταία, σύμφωνα με το σχετικό Ανακοινωθέν της Ευρωπαϊκής Επιτροπής "Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes", τα Κ-Μ της Ε.Ε. θα έπρεπε να καταβάλουν περισσότερη προσπάθεια και να προβούν στους απαραίτητους μετασχηματισμούς και μεταρρυθμίσεις ούτως ώστε να αντιμετωπιστεί το μείζον πρόβλημα της ανεργίας, να ενισχυθεί η νεανική απασχολησιμότητα και να επιτευχθούν οι τιμές-στόχοι στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση έως το 2020 (βλ. αναλυτικά European Commission, 2012a: 2-3)*» (Παπαδάκης & Δρακάκη 2015: 535).

Χωρίς να υποτιμά κανείς τα πλεονεκτήματα μιας πιο ορθολογικής και συστηματοποιημένης προσέγγισης στις προϋποθέσεις ενδυνάμωσης της απασχολησιμότητας και της σύνδεσης εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (η οποία είναι ευκρινής στην EU2020), οφείλει να επισημάνει ότι τα επιγενόμενα της κρίσης έχουν επισωρεύσει ακόμα περισσότερα προβλήματα, τα οποία αποτυπώνονται ευκρινώς στους δείκτες της νεανικής ανεργίας. Το ποσοστό απασχόλησης των «πρόσφατων» πτυχιούχων έχει αυξηθεί κατά μόλις 0,6% σε σύγκριση με το αντίστοιχο του 2008 **(**έφτασε το 76.1% το 2014, ενώ ήταν 75,5% το 2013 – βλ European Commission, 2015: 67-68 και European Commission, 2014: 18-20). Προφανώς, πόρρω απέχει από την τιμή στόχο για το 2020 (82%). Και φυσικά δεν μπορεί να αγνοηθεί η διεύρυνση των ασυμμετριών και τελικά της απόστασης μεταξύ των Κ-Μ ως προς την νεανική απασχόληση και ανεργία. Σε μια σχετικά πρόσφατη έκθεση της, η Βουλή των Λόρδων της Μεγάλης Βρετανίας, αποτυπώνοντας την νεανική ανεργία σε επίπεδο περιφερειών, κάνει ευθέως λόγο για «south-north divide» (βλ. House of Lords/ European Union Committee 2014: 16). Και δεν έχει άδικο.

Οι προγνώσεις του CEDEFOP για το 2020 (σε σχέση με το 2010) δείχνουν μεν αύξηση στη ζήτηση high-skilled ανθρώπινου δυναμικού, μόνο που η αύξηση της προσφοράς είναι πολύ μεγαλύτερη (πράγμα όχι ιδιαίτε-

ρα ευοίωνο). Σε ότι αφορά τους medium-skilled (απόφοιτους ανώτερης δευτεροβάθμιας) η κατάσταση δείχνει πιο ισορροπημένη. Όμως στους low skilled (ανειδίκευτους), παρόλο που η προσφορά μειώνεται (λόγω και της αύξησης του εκπαιδευτικού επιπέδου των νεότερων ευρωπαίων πολιτών), η ζήτηση μειώνεται πολύ περισσότερο (η διαφορά είναι 8,8 ποσοστιαίες μονάδες) καθιστώντας περίπου νομοτελειακή την περαιτέρω αποσυσχέτισή τους από την αγορά εργασίας (βλ. CEDEFOP skills forecasts 2012 όπ. αναφ. στο European Commission 2012: 57 & 55-67). Ένα πιο πρόσφατο σενάριο για την εξέλιξη της σχέσης skills supply/ demand προβλέπει ότι, μεταξύ 2013 και 2020, η ζήτηση για υψηλών προσόντων απασχόληση θα αυξηθεί κατά 13%, (ωστόσο και πάλι θα υπολείπεται της προσφοράς), ενώ η ζήτηση για εργαζόμενους χαμηλών δεξιοτήτων θα μειωθεί κατά 12% (European Commission 2014a: 29).

Το Διάγραμμα 1 εξεικονίζει την ένταση του φαινομένου της νεανικής ανεργίας κι ειδικότερα την εκτόξευση του στα χρόνια της κρίσης.

Διάγραμμα 1: Ποσοστά Νεανικής Ανεργίας Ε.Ε.-28 & Ε.Α.-17 (Euro Area-17): Ιανουάριος 2000-Σεπτέμβριος 2013

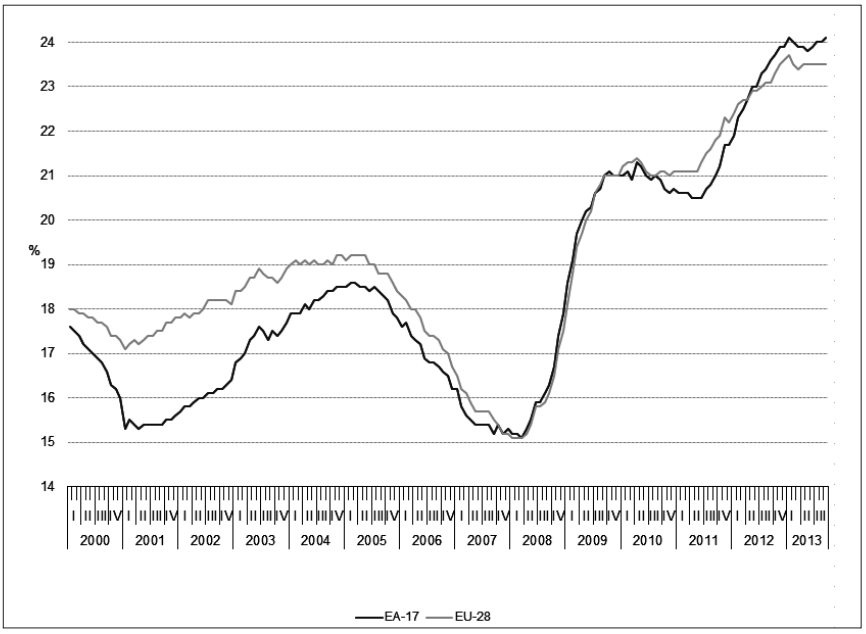

Πηγή: Eurostat 2013b.

Το τοπίο παραμένει δυσοίωνο και δεν προκαλεί καμία έκπληξη η ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση, στο πλαίσιο της EU2020, στη σύνδεση εκπαίδευσης και κατάρτισης με την απασχόληση. Όπως επισημαίνει το CEDEFOP, η «*επένδυση στις δεξιότητες αποτελεί μια πρόκληση σε καιρούς όπου οι προϋπολογισμοί είναι περιορισμένοι, ωστόσο η ατζέντα πολιτικής στην Ευρώπη και σε άλλες χώρες όπως οι ΗΠΑ, έχει θέσει την –περισσότερο– συνδεδεμένη με την αγορά εργασίας επαγγελματική εκπαίδευση στο επίκεντρο των στρατηγικών για την μακροπρόθεσμη οικονομική ανάκαμψη και ανταγωνιστικότητα*» (CEDEFOP 2012: 1).

Ωστόσο, η εκπαίδευση και ειδικά η κατάρτιση (δεδομένου του ρόλου της ως ενεργητική πολιτική απασχόλησης) δεν αρκούν από μόνες τους να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα.

4. Νέα Εργαλεία Πολιτικής

Όλα τα προαναφερθέντα καθιστούν ευκρινές γιατί κάποια από τα σημαντικότερα εργαλεία πολιτικής για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, της EU2020, αφορούν στη σχέση των δυο διακριτών πλην αλληλοσυσχετίζομενων πεδίων με την απασχόληση. Πολλώ δε μάλλον όταν σύμφωνα με τα πρόσφατα στατιστικά στοιχεία της Eurostat, η νεανική ανεργία στην Ε.Ε.-28, τον Δεκέμβριο του 2015, ανήλθε στο 19.7%, δηλαδή 4.454 εκ. νέοι (15-24 ετών) ήταν άνεργοι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, από τους οποίους τα 3.057 εκ. βρίσκονται σε χώρες της ζώνης του Ευρώ (βλ. Eurostat 2016a: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7149413/3-02022016-AP-EN.pdf/545157bf-6284-498f-a984-e031a89719c9). Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης μέχρι σήμερα, διαπιστώνεται μία αύξηση του ποσοστού της νεανικής ανεργίας στην Ε.Ε.-28 κατά 4.1 ποσοστιαίες μονάδες, καθώς για το 2008 –αφετηριακό έτος της οικονομικής κρίσης– το σχετικό ποσοστό ήταν 15,6% (βλ. Eurostat 2016b: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem140&plugin=1).

4.1. Ο πολυπαραμετρικός Δείκτης «Education for Employability»

Ο δείκτης της απασχολησιμότητας, συσχετίζεται οργανικά με παραμέτρους όπως η μετάβαση από την εκπαίδευση και την κατάρτιση στην απα-

σχόληση, με δείκτη μέτρησης την επιτυχία εύρεσης εργασίας σε 1, 2 και 3 χρόνια μετά την αποφοίτηση στα διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης και με ειδική αναφορά στους "low or no skilled" (βλ. European Commission 2011c: 7-8 και Παπαδάκης 2016: 70). Προτεινόμενη τιμή-στόχος (benchmark) είναι η βελτίωση κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες των αντίστοιχων ποσοστών (employment success) μέχρι το 2020, μέσω ενός πλέγματος ενεργητικών μέτρων απασχόλησης, παρεμβάσεων στην εκπαίδευση και έμφασης στη στοχευμένη κατάρτιση (βλ. αναλυτικά European Commission 2011c: 8-15). Η έμφαση στον δείκτη της απασχολησιμότητας των πρόσφατων αποφοίτων ερμηνεύεται και από το Διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 2), ενδεικτικό της κατάστασης των πραγμάτων τα πρώτα χρόνια της κρίσης.

Διάγραμμα 2: Ποσοστά Απασχόλησης Αποφοίτων ανά Πεδίο & Επίπεδο Σπουδών (2009, 2012)

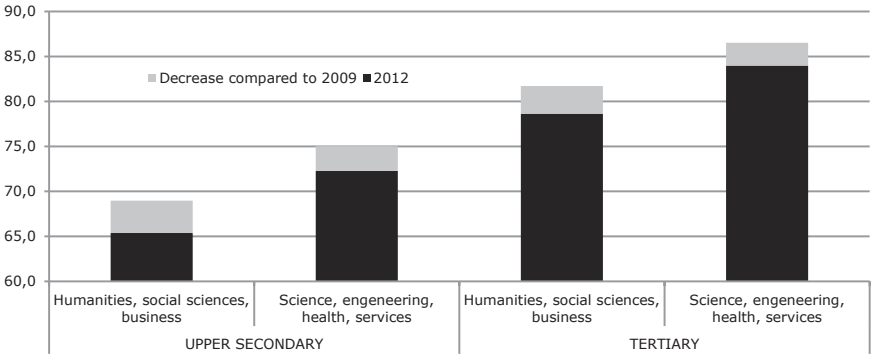

Source: Eurostat (LFS). Notes: Based on 1999 Eurostat Classification of fields of studies. The group "Humanities, social sciences, business" aggregates the categories 0 General Programmes, 1 Education, 2 Humanities and Arts, 3 Social Sciences, Business, Law. The group "Science, engineering, health, services" aggregates the categories 4 Science, Mathematics, Computing, 5 Engineering, Manufacturing, Construction, 6 Agriculture, Veterinary, 7 Health, Welfare, 8 Services. From left to right, the four groups represented respectively 19.9%, 28.7%, 28.6% and 22.9% of EU recent graduates in 2012. The category "upper secondary" includes post-secondary non tertiary education and corresponds to ISCED 3-4. Tertiary corresponds to ISCED 5-6.

Πηγή: Eurostat (LFS) όπ. παρατ. στο European Commission 2013: 56.

Ο δείκτης για την απασχολησιμότητα και ακριβέστερα τη συσχέτιση εκπαίδευσης, κατάρτισης, ΔΒΜ και απασχόλησης είναι πολυπαραμετρικός και περιλαμβάνει 6 υποδείκτες- θεματικά πεδία (μεταξύ αυτών και τη συμμετοχή στη ΔΒΜ εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας και low skilled ατόμων). Προφανώς αξίζει να επισημανθεί η οριστική πολιτική θεμιτοποίηση ενός μείζονος σημασιακού μετασχηματισμού, που ξεκίνησε τη

δεκαετία του ’90, δηλαδή της «μετάβασης» από την απασχόληση (ως καθολικό δικαίωμα) στην απασχολησιμότητα (ως δυνατότητα). Μια μετατόπιση σύστοιχη με την οριστική μεταγωγή από το καθολικό Κοινωνικό Κράτος στο επιλεκτικό Κοινωνικό Κράτος.

4.2. Το JAF (Joint Assessment Framework)

Το Joint Assessment Framework (JAF) αποτελεί ένα νέο εργαλείο πολιτικής, στο πλαίσιο της Στρατηγικής EU2020, που αποσκοπεί μεταξύ άλλων «*στην ενδυνάμωση της αλληλεπιδραστικής σχέσης μεταξύ της πολιτικής για τη ΔΒΜ με την πολιτική για την Απασχόληση μέσω ενός δικτύου κατευθυντήριων γραμμών (ειδικότερα οι κατευθυντήριες γραμμές 8 & 9 στο σύνολό τους σχεδόν αφορούν ευθέως στην εκπαίδευση), δεικτών, υπο-δεικτών και υπο-ομάδων (π.χ. φύλο, ηλικία κ.λπ.) για την αποτελεσματική ποιοτική και ποσοτική αξιολόγηση της προόδου των κρατών-μελών (βλ. αναλυτικά European Commission 2012a: 8, European Commission 2012b: 1-13, European Commission 2013: 10-11 & Council of the European Union 2010: 3-23*» (Δρακάκη 2016).

Το JAF διαρθρώνεται σε 15 πεδία πολιτικής (policy areas).

Δυο εξ αυτών (8 και 9) συνδέονται ευθέως με την εκπαίδευση και κατάρτιση.

8. Improving skills supply and productivity, LLL	
8.1. Improving skills supply and productivity	Share of adult population (aged 25-64) having attained at least upper secondary education
8.2. Lifelong learning (Flexicurity component)	Percentage of adult population aged 25 to 64 participating in education and training
9. Improving education and training systems	Early leavers from education and training
10. Wage setting mechanisms and labour cost developments	(Real) Unit labour cost growth.

Πηγή: Βλ. European Commission 2010c και Council of the European Union 2010.

Πιο συγκεκριμένα, το JAF εισήχθη και αναπτύχθηκε για πρώτη φορά το 2010, από την Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (EMPL) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την Επιτροπή Απασχόλησης (Employment Committee-EMCO), για την παρακολούθηση και την

αξιολόγηση των τιμών-στόχων, των δεικτών και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με βάση τις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Απασχόληση (Employment Guidelines) μέσω της αξιοποίησης ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 6 και European Commission & CRELL 2015: 1).

Η δομή του JAF έχει ως εξής:

- Ολοκληρωμένες κατευθυντήριες γραμμές, που αφορούν σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής.
- Δείκτες που προσδιορίζουν συγκεκριμένα πεδία πολιτικής.
- Κύριος δείκτης:
  - Βασικοί συνολικοί δείκτες
  - Υπο-δείκτες.
- Δείκτες πλαισίου (βλ. European Commission/ DG EAC 2011).

Με δεδομένο ότι δυο από τις Κατευθυντήριες Γραμμές της Απασχόλησης (Employment Guidelines), ήτοι οι 8 και 9, αφορούν στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση, η DG EAC υιοθέτησε και ανέπτυξε το JAF ως μεθοδολογικό εργαλείο για την παρακολούθηση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των Κρατών-Μελών της Ε.Ε. (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 6).

Ειδικότερα, το JAF αξιοποιείται στο πλαίσιο του "ΕΤ2020" και συνακόλουθα της στρατηγικής βέλτιστου συντονισμού της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, για την «παρακολούθηση» της σχετικής πολιτικής (policy monitoring) όσο και των ίδιων των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των Κρατών-Μελών. Χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των προαναφερθέντων, εκβάλλοντας στην συγκρότηση μιας νεόδμητης πολιτικής-τεχνοκρατικής δημοσιότητας (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 6).

Συγκεκριμένα, η μεθοδολογία του JAF υιοθετήθηκε τόσο για την ανάλυση των επιδόσεων και της προόδου ως προς τους δύο κεντρικούς στόχους (headline targets) της στρατηγικής "EU 2020" που αφορούν στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση (πρόωρα διαρρέοντες και απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), όσο και για τις υπόλοιπες τιμές στόχους (benchmarks) του ΕΤ2020. Για το 2015, πέραν των δύο headline targets, το JAF ενσωμάτωσε τις τιμές-στόχους που αφορούν στο ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων και στη συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση (βλ. European Commission & CRELL 2015: 1).

Με βάση τη μεθοδολογική προσέγγιση του JAF, κάθε δείκτης αναλύ-

εται στη βάση συγκεκριμένων υπο-ομάδων (standard JAF sub-groups), όπως το φύλο και η χώρα προέλευσης, ούτως ώστε να διερευνηθούν «ασυμμετρίες» στις επιδόσεις εντός ενός Κ-Μ σε κάθε δείκτη, δηλαδή αν οι επιδόσεις όλων των υπο-ομάδων είναι όμοιες ή παρουσιάζουν διαφορές και κατά συνέπεια αν αποτυπώνονται ευκρινώς ανισότητες στο εσωτερικό της χώρας (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 8).

Στη συνέχεια, για την αξιολόγηση της συνολικής επίδοσης κάθε Κ-Μ, χρησιμοποιείται ένα πρότυπο (standard set) πέντε ποσοτικών υπο-δεικτών με στόχο τη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας για τον κύριο δείκτη. Λόγω του ό,τι το JAF ως μεθοδολογικό εργαλείο συνιστά ένα πρώτο βήμα για την αξιολόγηση της επίδοσης και της προόδου ενός Κ-Μ, το προαναφερθέν set υπο-δεικτών δεν καθορίζει, απαραιτήτως, τον κύριο δείκτη (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 8). Παρ' όλα αυτά, οι υπο-δείκτες στοχεύουν:

- *«Στο να αποτελέσουν, ει δυνατόν, "μοχλούς" πολιτικής που να προσδιορίζονται με επιπρόσθετες συγκεκριμένες πληροφορίες για τη χώρα.*
- *Να αξιολογήσουν το ευρύτερο πλαίσιο (κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, συνθήκες αγοράς εργασίαw και οικονομικές συνθήκες, κ.λπ.) ούτως ώστε να αξιολογηθεί σε ποιο βαθμό η συγκεκριμένη κατάσταση της χώρας επηρεάζει την επίδοσή της σε σχέση με τις τιμές-στόχους.*
- *Να διαφωτίσουν (την κατάσταση) σε εγγύτερους σχετικούς τομείς που παρουσιάζουν ενδιαφέρον.*
- *Να εξηγήσουν την εξέλιξη της επίδοσης ως προς την τιμή-στόχο μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα»* (βλ. European Commission & Joint Research Centre/ JRC 2014: 8).

4.3. Η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και το "Skills & VET Governance" Inventory του ETF

Το European Training Foundation (ETF) αποτελεί αναντίλεκτα έναν σημαντικό όσο και επιδραστικό Ευρωπαϊκό Οργανισμό, με αντικείμενο την κατάρτιση και την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού. Η επιδραστικότητα του τεκμαίρεται μεταξύ άλλων από δυο «ιδιαιτερότητες» του. Καίτοι Ευρωπαϊκός Οργανισμός (και μάλιστα με την ιδιότητα του Συμβούλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – βλ. http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/

Mandate), έχει ως partner countries χώρες εκτός Ε.Ε. και συγκεκριμένα 28 Κράτη της Βόρειας Αφρικής, της Κεντρικής Ασίας, των Δυτικών Βαλκανίων και της Κεντρικής Ευρώπης. Επιπρόσθετα είναι donor στο πλαίσιο των «*EU external relations policies*» (http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/Mandate), γεγονός που ενισχύει το ρόλο του στο σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (VET) και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού (HRD) σε αυτές τις χώρες. Η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (VET policies) στις υπό ένταξη χώρες και στις γείτονες χώρες (pre-accession and neighbourhood countries), θεωρείται συστατικό στοιχείο για την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή (ETF 2013: 4), δεδομένης μάλιστα και της αυξημένης σημαίας που αποδίδεται στη VET διεθνώς (βλ. αναλυτικά West 2012). Με δεδομένη τη διαπίστωση ότι «*οι τύποι και τα μοντέλα διακυβέρνησης είναι ιδιαίτερα συσχετισμένα με την συνολική επίδοση των (συγκεκριμένων) πολιτικών*» (ETF 2013: 4), το ETF έχει αναπτύξει το μοντέλο της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης (multilevel & multi-actor governance) και συνεργάζεται συστηματικά με τις partner countries για την εφαρμογή του στο πλαίσιο της Torino Process. Σ' αυτό το πλαίσιο, η αποτελεσματική πολυεπίπεδη διακυβέρνηση θεωρείται ότι εδράζεται στην συνεκτική αλληλεπίδραση του κάθετου και του οριζόντιου άξονα-επιπέδου διακυβέρνησης. Συγκεκριμένα

- ο κάθετος συντονισμός αφορά στα συστήματα και τις δομές συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των ανώτερων και των κατώτερων επιπέδων διακυβέρνησης, ήτοι του εθνικού, του τομεακού, του περιφερειακού/ τοπικού και του επιπέδου των παρόχων VET, ενώ
- ο οριζόντιος συντονισμός αφορά στην έκταση της εμπλοκής στις πολιτικές κατάρτισης και ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού, των δρώντων και των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders) τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα (βλ. αναλυτικά ETF 2013: 6-7).

Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στον ρόλο των stakeholders (και ειδικά των κοινωνικών εταίρων, των ΜΚΟ και της κοινωνίας των πολιτών) στην διακυβέρνηση και στον σχεδιασμό πολιτικής.

FIGURE 1.1 **ACTORS IN VET MULTILEVEL GOVERNANCE**

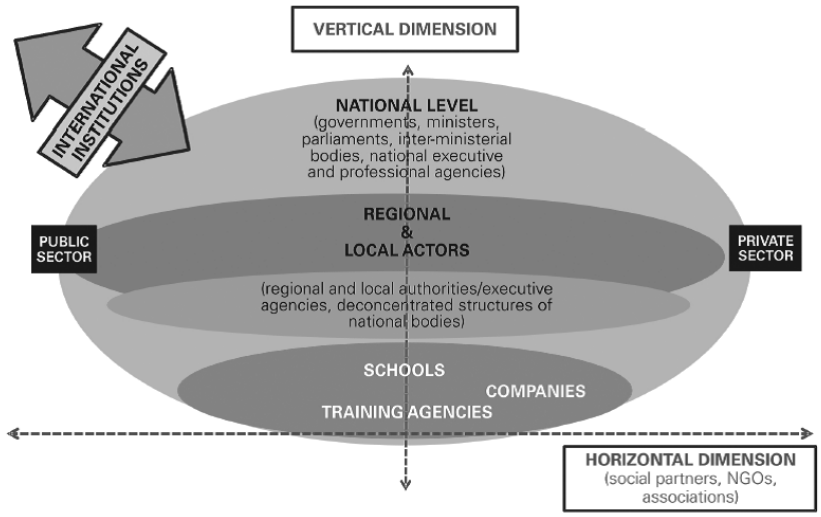

Πηγή: ETF 2013: 7.

Κρίσιμες παράμετροι στην προαναφερθείσα προσέγγιση για την πολυεπίπεδη διακυβέρνηση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση όσο και στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού είναι οι κάτωθι:

I. Ο Κύκλος Πολιτικής (policy cycle), με τις 4 διαστάσεις του: Σχεδιασμός πολιτικής/ Προγραμματισμός και προϋπολογισμός/ Εφαρμογή/ Παρακολούθηση και αξιολόγηση (συμπεριλαμβανομένων της υποβολής ενδιάμεσων και απολογιστικών εκθέσεων και του policy learning)- βλ. αναλυτικά ETF 2014: 5.

II. Τα πεδία παρέμβασης της πολιτικής για τη VET και συγκεκριμένα τα κάτωθι: Προγραμματισμός (σχεδιασμός)/ Πολιτικές για την ανίχνευση αναγκών σε δεξιότητες και την αντιστοίχηση τους με τα συστήματα VET/ Προσόντα (qualifications) και προγράμματα σπουδών/ Επιμορφωτές/ Διαχείριση και έλεγχος ποιότητας των παρόχων VET/ Μάθηση βασισμένη στην εργασία (work-based learning)/ Διασφάλιση ποιότητας και παρακολούθηση (monitoring)/ Χρηματοδότηση (βλ. αναλυτικά ETF 2013: 11).

III. Οι λειτουργίες της διακυβέρνησης (governance functions – βλ. αναλυτικά ETF 2015b: 5-7) οι οποίες είναι 7 κατά το ETF: Διαμόρφωση του

Εθνικού Πλαισίου Πολιτικής/ Διαμόρφωση του θεσμικού- ρυθμιστικού πλαισίου/ Management των δικτύων των παρόχων/ Χρηματοδότηση και τύποι κατανομής οικονομικών πόρων/ Management των εταιρικών σχέσεων μεταξύ Δημόσιου και Ιδιωτικού/ Αξιολόγηση Δημόσιων Πολιτικών/ Έρευνα και ανάπτυξη (και σχέση αυτών με το evidence-based policy making).

Ως βασικές προϋποθέσεις για μια αποτελεσματική πολυεπίπεδη διακυβέρνηση θεωρούνται οι ακόλουθες:

- ✓ «*Μία σαφής και συνεκτική εθνική & τομεακή πολιτική και στρατηγική.*
- ✓ *Ένα μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δαπανών που αντανακλά την τομεακή (sectorial) στρατηγική.*
- ✓ *Συστηματικές ρυθμίσεις-διευθετήσεις για τον προγραμματισμό και την κατανομή των πόρων που υποστηρίζουν/«ενισχύουν» τον τομέα.*
- ✓ *Ένα σύστημα παρακολούθησης των επιδόσεων που μετρά την πρόοδο και ενισχύει την απόδοση λόγου.*
- ✓ *Διευρυμένοι μηχανισμοί διαβούλευσης που περιλαμβάνουν όλους τους σημαντικούς ενδιαφερόμενους φορείς και κυρίως τους κοινωνικούς εταίρους.*
- ✓ *Μία θεσμοποιημένη διαδικασία πολυεπίπεδης διακυβέρνησης (με πυρήνα την κεντρική κυβέρνηση) για την ενίσχυση του συντονισμού και του διαλόγου σε τομεακό επίπεδο.*
- ✓ *Ένα επίσημο (κανονοποιημένο) σύστημα υποβολής εκθέσεων (απολογισμού), προϋπολογισμού, χρηματοοικονομικής διαχείρισης και προμηθειών*» (ETF 2014: 5).

Τα κύρια προβλήματα και οι προκλήσεις, που έχουν διαπιστωθεί στις χώρες – εταίρους του ETF, περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τον θεσμικό – οργανωτικό κατακερματισμό (fragmentation) αναφορικά με το συντονισμό της πολιτικής, την αναποτελεσματική ή ανεπαρκή συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και άλλων μη κρατικών οργανισμών (π.χ. NGOs) στις λειτουργίες της Διακυβέρνησης, την περιορισμένη εμπλοκή των περιφερειακών και τοπικών δρώντων, κενά στην εφαρμογή πολιτικής (implementation gaps) και τη μη συστηματική χρήση των ευρημάτων της αξιολόγησης και συνακόλουθα ελλείμματα στην εφαρμογή ενός προτύπου evidence-based policy making {βλ. αναλυτικά τα ευρήματα από την Έκθεση για την πρώτη φάση της Διαδικασίας του Τορίνο/ 2010 και τη μελέτη «Education and Business» (ETF, 2011a & 2011b) όπ. αναφ. στο ETF, 2013: 8}.

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα το ETF αξιοποιεί 3 εργαλεία πολιτικής, τα οποία εφαρμόζονται στις χώρες-εταίρους του. Συγκεκριμένα:

Α. Τη RIA (Review of Institutional Arrangements), η οποία αποτυπώνει και αξιολογεί τις εξελίξεις σε τρεις μείζονες τομείς: α) Δομή της διακυβέρνησης στους Θεσμούς, Υπηρεσίες και Οργανισμούς που είναι υπεύθυνοι για την Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού (HRD) και την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (VET), σε σχέση με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικής, β) Διοικητικές υποδομές και πόροι για τη διασφάλιση της ομαλής εφαρμογής της πολιτικής αναφορικά με τις δεξιότητες και αξιοποίηση οδικών χαρτών (road- maps) και γ) Καλές πρακτικές ως προς τον προϋπολογισμό και την ικανότητα χρηματοοικονομικής διαχείρισης για την εφαρμογή στην πράξη μεσοπρόθεσμων Πλαισίων Δαπανών/ Mid-Term Expenditure Framework (βλ. αναλυτικά ETF 2014: 5).

Β. Τις εκθέσεις για τη Διαδικασία του Τορίνο (Torino Process Reports/ TRP 2014), οι οποίες παρέχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για όλα τα ζητήματα που αφορούν αφενός στη VET κι αφετέρου στη σχέση της με την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή (βλ. αναλυτικά ETF 2015 and ETF & Latvian Presidency of the Council of the European Union 2015).

Γ. Το «ETF Inventory for VET Governance». Το Απογραφικό αποτελεί ένα νέο και καινοτόμο εργαλείο πολιτικής. Αξιοποιώντας όλα τα προαναφερθέντα, συνιστά μια πολυπαραμετρική αποτύπωση και αξιολόγηση της κατάστασης των πραγμάτων και των μείζονων θεσμικών εξελίξεων στο πεδίο της Διακυβέρνησης και του Σχεδιασμού και Εφαρμογής Πολιτικής για τις Δεξιότητες και την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Αποτελείται από δυο διακριτά υπο-εργαλεία και συγκεκριμένα το DCT (Data Collection Tool) και το Country Fiche που συνοψίζει τα βασικά ευρήματα του DCT παρέχοντας ευσύνοπτα το προφίλ της κάθε χώρας. Η ανάπτυξη του Inventory εντάσσεται στο πλαίσιο του Έργου του ETF "Skills and VET Governance" (EUTF-B2015-B03100-C1-ETF SP-GOV WP15-40-18-GOV). Η υλοποίηση του ξεκίνησε τον Οκτώβρη του 2015, βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη και τα ευρήματα του αναμένεται να ανατροφοτήσουν την Διαδικασία του Τορίνο και να συμβάλλουν στην ενδεχόμενη αναθεώρηση- επικαιροποίησή της (βλ. αναλυτικά ETF 2015b: 1-2).

5. Καταληκτικά

Το εγχείρημα διαμόρφωσης μιας κοινής εκπαιδευτικής πολιτικής στα μέσα της δεκαετίας του '90 συνδέθηκε καταστατικά με τις ανάγκες της κοινωνίας της γνώσης (βλ. European Commission, 1995: 14 και Papadakis 1998: 11-55). Φαίνεται όμως, δυο δεκαετίες μετά, ότι το αποτέλεσμα που παρήγαγε κυρίως συσχετίσθηκε με την επιδίωξη της συγκρότησης μιας Κοινωνίας Δεξιοτήτων (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2006).

Όπως σημειώνουμε σε πρόσφατη μελέτη μας «*παρά την έμφαση και της κατευθυντήριες γραμμές που έχουν δοθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης σε όλη την Ε.Ε. και στην ομαλή μετάβαση των ατόμων στην εργασία, στο reskilling μέσω της προώθησης της Διά Βίου Μάθησης και στην αναβάθμιση της ποιότητας της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης ως προληπτικό και αντισταθμιστικό μέτρο για την μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης από την εκπαίδευση και την κατάρτιση καθώς και για την επανένταξη των ατόμων στην απασχόληση (στοχεύοντας μεταξύ άλλων στη μείωση της νεανικής ανεργίας και κατ' επέκταση στην άμβλυνση του κοινωνικού αποκλεισμού), οι αποκλίσεις που παρατηρούνται στις επιδόσεις μεταξύ των κρατών-μελών καθώς και η οικονομική ύφεση και το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο το οποίο έχει διαμορφωθεί τα τελευταία 6 χρόνια αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες επίτευξης των επιδιωκόμενων τιμών-στόχων για το 2020. Και σίγουρα η κατίσχυση της οικονομικής αναφορικότητας στην τροπικότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής όσο και ευρύτερα η επικυριαρχία του ανελαστικού κανόνα της δημοσιονομικής προσαρμογής (ακριβέστερα πειθαρχίας), αποτρέπουν την τόσο απαραίτητη (με βάση και τα προαναφερθέντα) επαν-ανακάλυψη του ρόλου της δημόσιας πολιτικής για την εκπαίδευση και την κατάρτιση ως κοινωνική πολιτική*» (Παπαδάκης 2016: 77)

Ομολογουμένως η EU2020 έχει μια πιο διακριτή κοινωνική διάσταση σε σύγκριση με την ΣτΛ (βλ. Παπαδάκης 2011 και Παπαδάκης 2016: 77). Στην τελευταία εικοσαετία πολλά άλλαξαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διευρύνθηκε, επέλεξε να υλοποιήσει ένα πρωτοφανές για τα διεθνή ειωθότα εγχείρημα ενιαίο-ποίησης δημόσιων πολιτικών (μέσω της ΣτΛ) και απέκτησε ένα οιωνεί Σύνταγμα (στη μορφή της Συνθήκης της Λισαβόνας). Και κυρίως υπέστη μια, καταιγιστική ως προς τις διαστάσεις και εκτατική ως προς τις συνέπειες της, Κρίση. Όχι μόνο αυτή (σ.σ. η Ε.Ε.), αλλά ενδεχομένως κυρίως αυτή. Μέσα σ' όλα αυτά όμως, το πρόταγμα της αντα-

γωνιστικότητας που αργότερα επένδυσε νομιμοποιητικά τον άτεγκτο και ανελαστικό κανόνα της δημοσιονομικής πειθαρχίας (με κάθε κόστος) σε συνδυασμό με το μετάβαση από την απασχόληση στην απασχολησιμότητα (που μόνο έναν απλό σημασιακό μετασχηματισμό δεν αποτελεί) και το εγχείρημα διαμόρφωσης μιας Κοινωνίας, της οποίας το Αμετάθετο Όλο είναι οι Δεξιότητες (βλ. Παπαδάκης 2006), δείχνουν να παραμένουν ισχυρά και επίμονα επικαθοριστικά στις σχετικές δημόσιες πολιτικές (βλ. και Παπαδάκης 2016).

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι τα καθεστώτα αληθείας (με όρους Foucault – βλ. Foucault 1970 & 2008) εδράζονται στην επικυριαρχία μιας μερικής (έστω και ηγεμονεύουσας) γνώσης, που δεν παύει να είναι παράγωγο μιας υποκειμενικής προσοικείωσης του πραγματικού, όχι όμως απαραίτητα και το πραγματικό per se. Εκβάλλουν δε σε (συχνά «βολικά») αυτονόητα, νομιμοποιώντας την ισχύ τους και νομιμοποιούμενα από την επίκληση της «αξιωματικής παραδοχής της 'πρόδηλης αλήθειας'» (για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικά Ματθαίου 2001β: 203). Εξίσου αναμφίβολο είναι ότι οι κεντρικές φαντασιακές σημασίες (με όρους Καστοριάδη) της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση την τελευταία εικοσαετία ήταν (και παραμένουν) οι δεξιότητες, η ανταγωνιστικότητα και η απασχολησιμότητα (που ως δυνητικότητα δείχνει να υποκαθιστά την αναγκαιότητα της απασχόλησης). Αρδεύονται θεμιτοποιητικά δε από τον «ιδεότυπο» της οικονομίας και της κοινωνίας της γνώσης (βλ. Πασιάς 2015: 19). Η Κρίση, που κατακυρίευσε την πολιτική δημοσιότητα και απονεύρωσε τον κοινωνικό ιστό σε πολλά Κ-Μ, δεν βοήθησε στην (τόσο αναγκαία) κριτική ανασυγκρότηση των «βεβαιοτήτων» και των «υπολογίσιμων κανονικοτήτων», στις οποίες εκβάλουν οι προαναφερθείσες «κεντρικές σημασίες». Από την άλλη στρατηγικές και μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα μεγάλης κλίμακος, όπως και σύστοιχα εργαλεία πολιτικής που αναπτύσσονται στην Ε.Ε. (όπως το JAF) ή «παράγονται» στην Ε.Ε., ωστόσο αφορούν χώρες εκτός αυτής (όπως η προσέγγιση του Multilevel Governance και η Torino Process του ETF) φαίνεται να δείχνουν έναν εναλλακτικό δρόμο. Σε κάθε περίπτωση η αναγκαία αλλαγή παραδείγματος, που θα επέτρεπε την ουσιώδη αναδιάταξη της σχέσης οικονομικής και κοινωνικής ορθολογικότητας στην εκπαιδευτική πολιτική[1], επ ωφελεία της δεύτερης, δεν είναι ακόμα ορατή. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν είναι και αναγκαία, για την διεκδίκηση μιας νέας (αναδιανεμητικής) κανονικότητας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

CEDEFOP (2012), *Trends in VET policy in Europe 2010-12. Progress towards the Bruges communiqué*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Council of the European Union (2010), "Foundations and structures for a Joint Assessment Framework (JAF) to monitor the Employment Guidelines under Europe 2020". Brussels: 7 October 2010- 14567/10 ADD 1.

Cort, P. (2009), The EC Discourse on Vocational Training: How a 'Common Vocational Training Policy' Turned into a Lifelong Learning Strategy, in *Vocations and Learning,* July 2009, 2 (2), pp. 87-107.

European Commission (1995), *Teaching and learning: Towards the learning society,* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (2009), *Progress Towards the Lisbon objectives in Education & Training. Indicators & benchmarks*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (SEC (2009)1616. Brussels: E.C. 2009).

European Commission (2010a), "Communication from the Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth", Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final. Available online at: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF.

European Commission (2010b), *Youth on the Move – An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available online at: http://ec.europa.eu/education/yom/com_en.pdf.

European Commission (2010c), "Communication on enhancing economic policy coordination". Brussels: COM(2010) 367.

European Commission (2011a), *Progress Towards the Common European Objectives in Education and Training. Indicators and Benchmarks – 2010/2011*. Luxembourg: Publications Office of the European Union (SEC(2011)526).

European Commission (2011b), "Youth neither in employment nor education and training (NEET). Presentation of data for the 27 Member States – EMCO Contribution", European Commission/ DG Employment, Social Affairs and Inclusion. Available online at: http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?-type=5&policyArea=81&subCategory=115&country=0&year=0&advSearchKey=emcoopinioncontributions&mode=advancedSubmit&langId=en.

European Commission (2011c), "Commission Staff Working Paper on the development of benchmarks on education and training for employability and on learning mobility", Brussels, 24.5.2011, SEC(2011) 670 final. Available online at: http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st10/st10697.en11.pdf.

European Commission (2012), Education and Training Monitor 2012, Luxemburg: Publications Office of the European Union.
European Commission (2013), Education and Training Monitor 2013. Luxemburg: Publications Office of the European Union. Available online at: http://ec.europa.eu/education/documents/eatm/education-and-training-monitor-2013_en.pdf
European Commission (2014a), Education & Training 2014. Vol. I. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
European Commission (2014b), Education & Training 2014. Vol. II: Country Analysis. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
European Commission (2015), Education and Training Monitor 2015, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available online at: http://ec.europa.eu/education/library/publications/monitor15_en.pdf.
European Commission & CRELL (2015), ET2020 Indicators. Contextual indicators supporting the Education and Training Monitor 2015. An overview of the JAF output: The JAF approach for ET 2020 benchmarks. Available online at: https://crell.jrc.ec.europa.eu/ET2020Indicators/pdf/ET2020_Indicators-Overview.pdf.
European Commission & Joint Research Centre (JRC) (2014), JRC Technical Reports. Monitoring the Evolution of Education and Training Systems: A Guide to the Joint Assessment Framework, Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available online at: http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC91809/jaf%20handbook.pdf.
European Council (2000), "Presidency Conclusions, Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000". Available online at: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm?textMode=on.
Eurostat (2013), The EU in the world 2013. A statistical portrait, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
Eurostat (2013b), "Unemployment Statistics". Available online at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics.
Eurostat (2016a), "December 2015. Euro area unemployment rate at 10.4%", Eurostat Newsrelease. Euroindicators, 24/2016 – 2 February 2016. Available online at: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7149413/3-02022016-AP-EN.pdf/545157bf-6284-498f-a984-e031a89719c9.
Eurostat (2016b), "Youth unemployment rate, age group 15-24". Available online at: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem140&plugin=1
Eurydice (2012), Key data on Education in Europe 2012. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA P9 Eurydice).
ETF (2013), Good Multilevel Governance For Vocational Education and Training. Turin: European Training Foundation.

ETF (2014), ETF Frame Project. Supporting the strengthening of comprehensive HRD Strategies in the Enlargement Countries: Review of Institutional Arrangements SERBIA Report. FINAL. Turin: European Training Foundation.

ETF (2015a), VET Governance in Southern Mediterranean region -cross-country analysis report. Turin: European Training Foundation.

ETF/ Arribas- Galvin, M. & Papadakis, N. (2015b), ETF Inventory VET Governance SP-DATA COLLECTION TOOL (DCT)- Template. Turin: European Training Foundation.

ETF & Latvian Presidency of the Council of the European Union (2015), Torino Process. Moving skills forward together. Conference Report. Turin: European Training Foundation.

Green, A. (2005), "National policies and the Lisbon Agenda, Investment, LifeLong Learning. Preparation of the cross-country analysis, based on the national reports", in European Commission. DG EAC, Presentation in the Meeting of National Coordinators. Preparation of the 2006 Joint Report. Brussels, 12 September 2005.

House of Lords/European Union Committee (2014), Youth unemployment in the EU: a scarred generation?, 12th Report of Session 2013-14, London: House of Lords. Available online at: http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldeucom/164/164.pdf.

Kotroyannos, D., Lavdas, K., Papadakis, N., Kyridis, A., Theodirikakos, P, Tzagkarakis, St. & Drakaki M. (2015), "An individuality in parenthesis? Social Vulnerability, Youth and the Welfare State in Crisis: on the case of NEETs, in Greece, within the European context", in Studies in Social Sciences and Humanities, Volume 3, no 5, December 2015, pp. 268-279.

Papadakis, N. (1998), "European Educational Policy and the challenges of the post-industrial society", in P. Alheit, H. S. Olesen & S. Papaioannou (Eds), Education, Modernization and Peripheral Community, Roskilde: R.U.C., pp. 11-51.

Papadakis, N. (2009), "Towards a new LLL Paradigm? EU Policy on Key Competences and Reskilling: Facets and Trends", in Bulgarian Journal of Science and Educational Policy (BJSEP), vol. 3, no. 1, 2009, pp. 29-38.

Papadakis, N. (2016), "Against the day"? The current EU policy on VET and HRD and remarks on the state of play in the EU Member States", paper presented in the ERASMUS + E-lios project Conference, titled "Education in Eastern Europe". Patras: 13-14/2/2016.

Papadakis, N. & Drakaki, M. (2015), "From the cradle to the grave? European Policy on LLL, Reskilling and employability within the EU2020", in Y. Espina (ed), Images of Europe. Past, Present, Future (ISSEI 2014 Conference Proceedings). Porto: Universidade Catolica Editora, pp. 171-185.

Papadakis, N., Kyridis, A. & Papargyris, N. (2015), "Searching for absents: The State of things for the Neets (young people Not in Education, Employment or

Training) in Greece. An overview", in Journal of Sociological Research, vol. 6, no. 1, 2015, pp. 44-75.
Papadakis, N. & Tsakanika, Th. (2006), "Towards the region? The Higher Education Policy Agenda and the stake of regionalisation", European Legacy, 11 (4), pp. 289-297.
Pepin, L. (2007), The History of EU Cooperation in the Field of Education and Training: how lifelong learning became a strategic objective, in European Journal of Education, Volume 42, Issue 1, pp. 121-132.
Ranguelov, S. (2011), "Eurydice. Recent activities and publications", Presentation in Standing Group on Indicators & Benchmarks (SGIB) Meeting, Brussels, 10-11 October 2011.
Schink, G. (1993) Formation of competence in the system of the European Community: Inherent dynamism and policy entrepreneurs. An analysis of education and training, Baden – Baden, Nomos Verl. –Ges.
West, J. (2012), The Evolution of European Union Policies on Vocational Education and Training. London: published by the Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies. Available online at: http://www.llakes.org/wp-content/uploads/2012/04/34.-West-final.pdf

Ελληνόγλωσσες

Γράβαρης, Δ. (2005), «Από το κράτος στο κράτος. Ορθολογικότητα και κανόνες νομιμοποίησης στην εκπαιδευτική πολιτική», στο Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική μεταξύ Κράτους και Αγοράς*, Αθήνα Σαββάλας, *σσ.* 27-50.
Δρακάκη, Μ. (2016), «Το Διακύβευμα της Νέας Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τη Διά Βίου Μάθηση στο Πλαίσιο της Στρατηγικής «Europe 2020» (2010-2014)», στα Πρακτικά του 9ου Πανελλήνιου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος σε συνεργασία με την Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας με θέμα «Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας/ Φλώρινα, 28-30 Νοεμβρίου 2014 (υπό δημοσίευση).
Foucault M. (1970), Η τάξη του λόγου. Αθήνα: Ηριδανός.
Foucault M. (2008), μτφ. Κ. Παπαγιώργης, *Οι λέξεις και τα πράγματα. Μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου*. Αθήνα: Γνώση.
Ματθαίου, Δ. (2001), «Νέες ορίζουσες και ορισμοί του εκπαιδευτικού έργου στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας», στο Δ. Χατζηδήμου (επιμ.), Παιδαγωγική και Εκπαίδευση. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Δ. Ξωχέλλη. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, *σσ.* 435-444.
Ματθαίου, Δ. (2001b), «Συγκριτική Σπουδή των εκπαιδευτικών τάσεων: οι επιστημονικές παραδοχές της κλασσικής ιστορικής προσέγγισης και η σημασία τους στην εκπαιδευτική πολιτική», στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), Συγκριτική

Παιδαγωγική ΙΙΙ. Θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα και σύγχρονες τάσεις στη διεθνή εκπαίδευση. Αθήνα: Gutenberg, σσ. 187-206.

Murphy, M. (2005), «Πετρέλαιο, ύφεση και η αναζήτηση της Ευρωπαϊκής Πρωτοπορίας», στο Δ. Γράβαρης & Ν. Παπαδάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ Κράτους και Αγοράς,* Αθήνα: Σαββάλας, σσ. 112-134.

Παπαδάκης, Ν. (2006), *Προς την «Κοινωνία των Δεξιοτήτων»; Τα όρια της υπερεθνικότητας, το διακύβευμα της απασχολησιμότητας και οι πολιτικές κατάρτισης*, Αθήνα: Σάκκουλα & Κέντρο Ευρωπαϊκού & Συνταγματικού Δικαίου.

Παπαδάκης, Ν. (2007), «"Αυτό ήταν λοιπόν….;" Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική, κατάρτιση και Στρατηγική της Λισσαβόνας. Πέρα από την αρχή της επικουρικότητας», στο Μ. Τσινισιζέλης & Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Νέα Ε.Ε. Οργάνωση και Πολιτικές,* Αθήνα: Θεμέλιο, 2007, σσ. 755-780.

Παπαδάκης, Ν. (2007/2008), «Μέλι στο Ξυράφι. Σημειώσεις για τη διακυβεύσιμη ατζέντα των πολιτικών εκπαίδευσης, κατάρτισης, πόρων στην Ευρώπη και τις «εστίες» μίας ανέκκλητης κρίσης», *Κοινωνικό Κέντρο*, τ.χ. 2-3, Οκτώβριος 2007-Μάρτιος 2008, σσ. 169-193.

Παπαδάκης, Ν. (2007/8b), «Το πολιτολογικό και αναπτυξιακό πλαίσιο της Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Ανάλυση τάσεων και προτάσεις πολιτικής για την ανατροφοδοτική απόδοση λόγου (feed back accountability) στους Οργανισμούς Εκπαίδευσης και Κατάρτισης», στο Εκπαίδευση και Επιστήμη, τόμ. Ι, τεύχ. 4ο, 2007-2008, σσ. 365-386.

Παπαδάκης, Ν. (2009), «Η Κρίση και οι κρίσεις. Στοιχεία για το αίτημα αλλαγής υποδείγματος παραγωγής δημόσιας πολιτικής και το διακύβευμα της διακυβέρνησης στην Ε.Ε. στην «εποχή της κρίσης»», στο *Κοινωνικό Κέντρο,* τεύχ. 4, Μάρτιος 2009, σσ. 65-79.

Παπαδάκης, Ν. (2009b), «Η ενωσιακή διαδικασία στο σταυροδρόμι της κρίσης: Επισημάνσεις για τους όρους συγκρότησης της ευρωπαϊκής στρατηγικής μετά τη Λισαβόνα», στο Δ. Κ. Ξενάκης & Θ. Πελαγίδης (επιμ.), *Παρεμβάσεις για την Ευρώπη,* Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 169-174.

Παπαδάκης, Ν. (2011), «Το μέλλον διαρκεί πολύ (?). Προκλήσεις και προτεραιότητες για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ευρώπη της κρίσης», στο Ν. Παπαδάκης & Ν. Χανιωτάκης (επιμ.), *Εκπαίδευση, Κοινωνία και Πολιτική,* Αθήνα, Πεδίο, 2011, σσ. 932-939.

Παπαδάκης, Ν. (2013), «Οι Neets στην Ευρώπη: Συγκλίσεις, αποκλίσεις και οι ερμηνευτικά προσπελάσιμες όψεις του φαινομένου», στο Ν. Παπαδάκης (επιμ), *Βαρόμετρο Απόντων: οι NEETs (Young People Not in Education, Employment or Training) στην Ελλάδα,* Αθήνα: Σιδέρης, σσ. 15-75.

Παπαδάκης, Ν. (2015), «Πολιτικές Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Για τις επιστημολογικές συνιστώσες του πεδίου και την ευρωπαϊκή κατάσταση των πραγμάτων», στο Α-Ι. Δ. Μεταξάς (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Κριτική Προσέγγιση της Πολιτικής Πράξης (Δεκάτομο Έργο)*, Αθήνα: (υπό δημοσίευση).

Παπαδάκης, Ν. (2016), «Πλοηγώντας στα αδιέξοδα: Η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική και η κατάσταση των πραγμάτων στην ελληνική εκπαίδευση και κατάρτιση. Μεταξύ ανταγωνιστικότητας και κοινωνικής ενσωμάτωσης?», στο Σπ. Πανταζής, Ε. Μαράκη, Μ. Καδιανάκη, Εμ. Μπελαδάκης (επιμ), *Το σύγχρονο σχολείο μέσα από το πρίσμα των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών* (Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου – Ηράκλειο 24-26 Απριλίου 2015). Ηράκλειο: εκδ. Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών/ ΙΑΚΕ, σσ. 62-93.

Παπαδάκης, Ν. & Δρακάκη, Μ. (2014), «Γνώση ή Δεξιότητες; Το Εγχείρημα του Reskilling και η Βραχεία Ιστορία της νέας Πολιτικής για τη Διά Βίου Μάθηση στην Ε.Ε.», στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), Ποια Γνώση έχει την πιο Μεγάλη Αξία; Ιστορικές-Συγκριτικές Προσεγγίσεις (Πρακτικά σε ηλεκτρονική μορφή του 7ου Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με Διεθνή Συμμετοχή – Πάτρα/ Πανεπιστήμιο Πατρών, 27-29 Ιουνίου 2014). Πάτρα: Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών, σσ. 34-77.

Παπαδάκης, Ν. & Δρακάκη, Μ. (2015), «Η Στρατηγική ΕU2020 και η νέα ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση και κατάρτιση», στο Ε. Ταρατόρη & Κ. Μπίκος (επιμ.), Μελετήματα και ερωτήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης (Χαριστήριος Τόμος στον Καθηγητή Δ. Χ. Χατζηδήμου). Θεσσαλονίκη, εκδ. Αφοι Κυριακίδη, σσ. 527-552.

Πασιάς, Γ. (2015), Συγκριτική Εκπαίδευση. Τόποι και Λόγοι. Αθήνα: Γρηγόρης.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2009), «*Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ 2020»)*», 28.5.2009, (2009/C 119/02). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:el:PDF.

Σημειώσεις:

1. Για τη σχέση αυτή βλ. αναλυτικά Γράβαρης 2005: 27-50.